

HARMONIZACIJA RAČUNOVODSTVA U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

Jasmina Bogičević¹, Zoran Petrović^{2*}, Slavko Rakočević³

¹ Univezitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet, Đure Pucara Starog 3, Kragujevac, Srbija

² Univerzitet Singidunum, Poslovni fakultet u Beogradu, Danijelova 32, Beograd, Srbija

³ Univerzitet Mediteran, Fakultet za poslovne studije, Serdara Jola Piletića bb, Podgorica, Crna Gora

Apstrakt:

Računovodstvene ideje se razmenjuju između zemalja. Aktuelnosti pokušaja harmonizacije računovodstvenih standarda mogu se posmatrati kao deo međunarodnog kretanja ideja. Računovodstvene prakse pojedinih zemalja kontinuirano se menjaju, a smer promena uslovljen je izmenama varijabli na nacionalnom i međunarodnom nivou. U radu se prikazuju prednosti i nedostaci primene međunarodnog računovodstvenog sistema i analiziraju se mišljenja uglednih stručnjaka iz oblasti računovodstva. Ovaj rad predstavlja kompilaciju različitih naučnih istraživanja i konstruktivnih pristupa sa ciljem donošenja konkretnih zaključaka o harmonizaciji računovodstvenih standarda.

Ključne reči:

harmonizacija računovodstva,
globalizacija,
računovodstvo.

1. UVOD

Ideja o međunarodnim standardima u oblasti računovodstva, revizije i finansijskog izveštavanja je dugo prožimala računovođe. Veruje se da je ova aspiracija dobila novi impuls kada je *Krayenhof*, predsedavajući Holandskog instituta računovođa, u svom plenarnom izlaganju na godišnjem zasjedanju *AICPA* u San Francisku 1959. godine, istakao neophodnost donošenja međunarodnih standarda. Godinu dana kasnije, ukazao je na potrebu za međunarodnom saradnjom i međunarodnim računovodstvenim standardima. Takođe, predložio je osnivanje stalnih komiteta za istraživanje računovodstvenih standarda u raznim zemljama, koji bi razmenjivali svoja iskustva. Institucionalni pokušaji da se harmonizuju računovodstveni standardi na međunarodnom nivou datiraju iz 1966. god. kada su računovođe iz SAD, Kanade i Velike Britanije formirale Međunarodnu studijsku grupu računovođa (*Accountants International Study Group-AISG*). Kompanije koje su tragale za kapitalom na inostranim tržištima i investitori koji su pokušavali da izvrše međunarodnu diversifikaciju svojih investicija suočili su se sa rastućim problemima zbog nacionalnih razlika u pogledu računovodstvenih merenja, obelodanjanja i revizije. Formiranje Komiteta za međunarodne računovodstvene standarde (*International Accounting Standards Committee - IASC*) 1973. godine od strane profesionalnih računovodstvenih tela iz devet zemalja predstavlja snažan odgovor međunarodne zajednice na nacionalne računovodstvene razlike. *IASC* je osnovan sa ciljem „formulisanja i izdavanja, u javnom interesu, računovodstvenih standarda kojih se treba pridržavati prilikom prika-

zivanja finansijskih izveštaja, kao i promovisanja njihovog prihvatanja i pridržavanja širom sveta“ (Roberts, Weetman & Gordon, 2008). Aktivnosti na planu harmonizacije računovodstva su intenzivirane devedesetih godina prošlog veka, što se dovodi u vezu sa rastućom globalizacijom međunarodnog poslovanja i tržišta hartija od vrednosti, kao i sa povećanjem međunarodnih listinga kompanija. Pokušaje harmonizacije računovodstva sprovodili su donosioci računovodstvenih standarda, regulatori tržišta hartija od vrednosti, berze, kreatori i korisnici finansijskih izveštaja. I danas, pritisci za međunarodnom harmonizacijom računovodstva dolaze upravo od regulatora, kreatora i korisnika finansijskih izveštaja.

Prethodna razmatranja su pokazala da su rast međunarodne trgovine i intenziviranje internacionalizacije tržišta kapitala uslovlili da se finansijski izveštaji sastavljeni u jednoj zemlji koriste u drugim zemljama. Na taj način računovodstvo je steklo status jezika međunarodnog poslovanja. Kako svaka zemlja ima sopstveni računovodstveni dijalekt razvijen pod određenim specifičnim okolnostima, oni koji pripremaju, konsoliduju, revidiraju i interpretiraju finansijske izveštaje izrazili su potrebu za jedinstvenim, harmonizovanim poslovnim jezikom. Ova sve izraženija potreba još više dobija na značaju zbog globalizacije. Stoga je međunarodna harmonizacija računovodstva jedno od najznačajnijih pitanja sa kojima se suočava svetska ekonomska javnost. Razmatrajući harmonizaciju finansijskog izveštavanja u uslovima globalizacije postavlja se pitanje – da li je potreba za jedinstvenim računovodstvenim jezikom preduslov globalizacije ili njena posledica? Drugim rečima, da li je tačna tvrdnja da globalizacija tržišta kapitala i internacionalizacija trgovine

približavaju nacionalne računovodstvene prakse ili da standardizovan računovodstveni jezik doprinosi razvoju procesa globalizacije. Obe konstatacije zaslužuju afirmativan odgovor. Nema sumnje da će globalizacija privrede favorizovati kompatibilne računovodstvene okvire, a zauzvrat harmonizovani računovodstveni sistemi će je olakšati ili ubrzati. MRS su doneti kako bi poslužili procesu globalizacije čija ekspanzija utiče i na njihovo formulisanje, a u određenim slučajevima i na njihove izmene. Pojedine zemlje koriste MRS kao nacionalne standarde (Malezija, Singapur, Zimbabve), druge ih koriste kao osnovu za donošenje nacionalnih računovodstvenih standarda (Egipat, Indija Kenija), a u nekim razvijenim zemljama koriste se specifični MRS kako bi se prevazišle „praznine“ u njihovim nacionalnim zahtevima.

2. SUŠTINSKO ODREĐENJE HARMONIZACIJE RAČUNOVODSTVA

U nastojanju da se suštinski odredi harmonizacija međunarodnog računovodstva neophodno je ukazati na definicije koje su ponudili istaknuti autori u oblasti međunarodnog računovodstva. Nobes ističe da je „harmonizacija proces povećanja podudarnosti računovodstvenih praksi utvrđivanjem granica mogućeg stepena njihovih razlika“ (Nobes & Parker, 2008). Definicija koju daje *Saudaguaran* u potpunosti je kompatibilna sa prethodnom i glasi: „harmonizacija je proces smanjenja nacionalnih razlika u praksama finasijskog izveštavanja, kako bi se obezbedili za odlučivanje korisni i uporedivi finasijski izveštaji između zemalja“ (Saudagaran, 2004). Mada se zbog primene termina računovodstveni standardi koristi i izraz standardizacija, teoretičari i praktičari preferiraju termin harmonizacija. Nasuprot harmonizaciji koja označava smanjenje razlika u finasijskom izveštavanju između zemalja, standardizacija implicira striktno uvođenje užeg seta standarda ili čak primenu potpuno istih pravila na nivou svih zemalja, odnosno postojanje uniformnog računovodstvenog modela (Rueschhoff, 1987). Zbog činjenice da je računovodstvo duboko nacionalno ukorenjeno, postojanje jedinstvenog računovodstvenog globalnog modela, koji bi proizašao iz standardizacije, nije ni praktično, ni realno izvodljivo. Međutim, različiti faktori iz okruženja koji oblikuju nacionalno računovodstvo, ne sprečavaju koordinaciju računovodstvenih sistema, tj. harmonizaciju režima finasijskog izveštavanja. Stoga je krajnje nepravilno termine harmonizacija i standardizacija tretirati kao sinonime.

U poslednje vreme, umesto termina harmonizacija uobičajeno se upotrebljava termin konvergencija, koji se dovodi u vezu sa IASB-om. Kako je predvideo IASB, konvergencija međunarodnih i nacionalnih računovodstvenih standarda podrazumeva postepno eliminisanje razlika na bazi saradnje IASB-a, nacionalnih donosilaca standarda i ostalih grupa koje tragaju za najboljim rešenjem određenih računovodstvenih i pitanja izveštavanja. Međutim, i pored sličnog suštinskog određenja harmonizacije i konvergencije, moramo uvažavati činjenicu da, generalno, harmonizacija označava eliminisanje razlika između postojećih računovodstvenih standarda, a konvergencija, takođe, može obuhvatiti i proklamovanje novog računovodstvenog tretmana koji nije sadržan u bilo kom postojećem standardu. Važno je istaći da oba ova procesa ne impliciraju neophodnu zamenu nacionalnih standarda međunarodnim. Drugim rečima, nacionalni i međunarodni standardi mogu koegzistirati (Choi & Meek, 2008).

Debata o potrebi za računovodstvenom harmonizacijom ja započela šezdesetih godina prošlog veka i do danas nije okončana. Primarni ekonomski razlozi koji idu u prilog harmonizaciji su činjenice da se računovodstveni proizvodi jedne zemlje koriste u raznim drugim zemljama, kao i da glavne razlike u nacionalnim računovodstvenim praksama predstavljaju barijeru kretanju kapitala. Investitori bi želeli da svoj kapital usmere prema najefikasnijim i najproduktivnijim kompanijama na globalnom nivou uz mogućnost razumevanja njihove računovodstvene algebre. Doprinoseci uporedivosti finasijskih izveštaja, harmonizacija omogućava njihovu jednostavniju upotrebu između zemalja.

Dok su inicijalne napore u ostvarenju harmonizacije uglavnom preduzimala politička tela i profesionalne organizacije, aktuelni pritisci dolaze od investitora koji koriste finasijske izveštaje; multinacionalnih kompanija koje pripremaju konsolidovane finasijske izveštaje; regulatora koji kontrolišu tržišta kapitala; industrije hartija od vrednosti (uključujući i berze) koje su pod znatnim uticajem različitosti u režimima finasijskog izveštavanje, kao i od zemalja u razvoju kojima često nedostaju sredstva za donošenje nacionalnih računovodstvenih standarda. Multinacionalne kompanije, berze, regulatori hartija od vrednosti i međunarodne kreditne institucije, kao što je Svetska banka, vrše pritisak na računovodstvenu profesiju i donosiocima standarda da smanje razlike i harmonizuju računovodstvene standarde i prakse na međunarodnom nivou. Za razliku od standardizacije koja implicira eliminisanje alternativa u računovodstvu za ekonomske transakcije i ostale događaje, harmonizacija se odnosi na smanjenje alternativa uz zadržavanje visokog stepena fleksibilnosti računovodstvenih praksi. Harmonizacija omogućava da različite zemlje imaju različite standarde sve dok isti nisu u koliziji. Drugim rečima, harmonizacija ne dovodi u potpunosti u pitanje nacionalni računovodstveni identitet. Računovodstvenu harmonizaciju možemo posmatrati kao harmonizaciju računovodstvene regulative ili standarda (tzv. formalna ili *de jure* harmonizacija) i harmonizaciju računovodstvenih praksi (poznatu kao materijalna ili *de facto* harmonizacija). Krajnji cilj napora koji se preduzimaju usmeren je prema harmonizaciji računovodstvenih praksi, koja se može postići nezavisno od harmonizacija standarda.

3. RAZLOZI ZA I PROTIV HARMONIZACIJE FINANSIJSKOG IZVEŠTAVANJA

Talas međunarodnih listinga hartija od vrednosti je doveo do povećanja broja investitora i finasijskih analitičara koji su zainteresovani za razumevanje finasijskih izveštaja stranih kompanija. Kako su računovodstveni standardi još uvek nacionalno obojeni, ova kategorija je zainteresovana za pouzdane i uporedive strane finasijske izveštaje. U očekivanju da će sniziti troškove investiranja, kao i da će im u većoj meri biti omogućeno donošenje efektivnih investicionih odluka investitori i finasijski analitičari favorizuju harmonizaciju finasijskog izveštavanja. Istraživanje koje je sproveo *McKinsey* potvrđuje da 71% investitora obrađenih uzorkom navode harmonizovanu računovodstvenu praksu kao izuzetno značajan faktor njihovih investicionih odluka (McKinsey, 2002). Ističući da su ključne sile koje afirmišu jedinstven set globalno prihvaćenih računovodstvenih standarda, ekspanzija tržišta kapitala izvan nacionalnih granica i težnja zemalja za uspostavljanjem jakih, stabilnih i likvidnih

tržišta kapitala koja bi podstakla ekonomski rast, autori *Choi* i *Meek* ukazuju da uspeh tržišta kapitala pretpostavlja visok stepen razumevanja i poverenja investitora (*Choi & Meek*, 2008). Ukoliko se finansijski izveštaji sastavljaju korišćenjem računovodstvenih standarda koji nemaju visokokvalitetni status ili sa kojima investitor nije upoznat, investitori neće biti u mogućnosti da potpuno razumeju i procene perspektivu kompanije, a mogu čak insistirati i na dodatnoj premiji za rizik za ulaganja u tu kompaniju. Nacionalne razlike u finansijskom izveštavanju dovode do gubitka poverenja investitora, što utiče na raspoloživost i cenu pribavljanja kapitala (*Douppnik & Perera*, 2007). U ekstremnom slučaju, ukoliko bi kompanija koristila neodgovarajuće i nepotpune računovodstvene standarde, investitori bi morali da posvete znatno više vremena razgaraničavanju dobrih od loših investicionih mogućnosti i da, usled toga, svoja ulaganja usmere u manje sigurne i profitabilne mogućnosti. Postojanje zajedničkog seta računovodstvenih standarda, takođe, može sniziti troškove emitentima hartija od vrednosti. U situaciji kada se akcije kotiraju na inostranoj berzi, kompanije emitenti snose dodatne troškove pripreme finansijskih izveštaja korišćenjem različitog seta računovodstvenih standarda.

Sa globalizacijom tržišta kapitala, proizvoda i radne snage većina velikih kompanija se geografski diversifikuje i u pogledu inputa i u pogledu outputa, kako bi efektivno parirala glavnim konkurentima u svojoj grani. Većinu novih stranih investicija multinacionalne kompanije realizuju u zemljama u razvoju, čiji se računovodstveni režim u znatnoj meri razlikuje od sistema razvijenih zemalja. Usled toga, pri pripremi konsolidovanih finansijskih izveštaja multinacionalne kompanije moraju da posvete više vremena i izdvoje veća sredstva. Jedinstven set univerzalno prihvaćenih računovodstvenih standarda doveo bi do smanjenja troškova pripremanja konsolidovanih finansijskih izveštaja multinacionalnih kompanija i pojednostavio bi njihovu reviziju. Pritisak multinacionalnih kompanija za harmonizacijom vrši se i zbog obezbeđenja uporedivih internih podataka za potrebe ocene ostvarenja filijala i njihovih menadžera u raznim zemljama. Procene stranih kompanija u cilju potencijalnog preuzimanja bi bile pojednostavljene. Harmonizacija režima finansijskog izveštavanja omogućava i jednostavniji transfer računovodstvenih kadrova iz jedne u drugu zemlju. Veća mobilnost postiže se i na nivou međunarodnih revizorskih firmi.

Usled sve većeg broja međunarodnih listinga kompanija, regulatori u velikom broju zemalja suočavaju se sa visokim troškovima kontrole usaglašenosti finansijskih izveštaja ne samo domaćih, već i stranih kompanija čije se hartije od vrednosti kotiraju unutar njihovih sfera uticaja. Zahtev da strane kompanije za potrebe emisije hartija od vrednosti svoje finansijske izveštaje prilagode zahtevima zemlje domaćina, nije bezrezervno prihvaćen i kao takav mogao bi dovesti do njihovog odustajanja od atraktivnih investicionih mogućnosti. Harmonizacijom režima finansijskog izveštavanja smanjili bi se troškovi kontrole koju sprovode regulatori, a i domaćim pojedinačnim investitorima bilo bi omogućeno investiranje u strane kompanije bez prekomerno visokih transakcionih troškova. Stoga, nije čudo što se posredstvom Međunarodne organizacije komisija za hartije od vrednosti (*International Organization of Securities Commissions - IOSCO*) nacionalni regulatori angažuju na harmonizaciji finansijsko-računovodstvenih zahteva u pogledu međunarodnih listinga hartija od vrednosti. Harmonizacija smanjuje troškove finansijskog izveštavanja kompanijama koje svoje akcije kotiraju na stra-

nim berzama. Jednostavniji uslovi listinga na tim berzama čine ih atraktivnim lokacijama za strane kompanije, što dovodi do povećanja ne samo broja kotiranih stranih kompanija, već i obima transakcija sa hartijama od vrednosti.

Veliki broj zemalja u razvoju, zbog nedovoljnih sopstvenih sredstava i nedostatka vremena, u nameri da privuku strani kapital favorizuje globalnu harmonizaciju računovodstva. Štaviše, usvajanjem harmonizovanog seta visoko kvalitetnih međunarodnih računovodstvenih i standarda finansijskog izveštavanja od strane zemalja u razvoju ovaj računovodstveni klaster je pošteđen troškova usaglašavanja finansijskih izveštaja sa opšteprihvaćenim računovodstvenim principima stranih snabdevača kapitala. Podižući nivo kvaliteta međunarodnih računovodstvenih praksi, harmonizacija doprinosi i povećanju kredibiliteta finansijskih informacija.

Harmonizacija finansijskog izveštavanja bi znatno olakšala i procenjivanje potencijalnih stranih kompanija za preuzimanje. Aktivnosti poreskih vlasti širom sveta u pogledu procene inostranih rezultata komplikuju različitosti u merenju profita u raznim zemljama. Iako su poreske vlasti jedan od glavnih uzroka mnogih računovodstvenih razlika (npr. kroz uticaj poreza na kontinentalno-evropsko računovodstvo i upotrebu *LIFO* metode za obračun troškova disponiranih zaliha), i njihove aktivnosti u pogledu procene inostranih rezultata potenciraju različitosti u merenju profita u raznim zemljama. Vlade razvijenih zemalja smatraju da im harmonizacija finansijskog izveštavanja olakšava razumevanje i kontrolu operacija multinacionalnih kompanija. Korist od veće međunarodne uporedivosti računovodstvenih informacija imaju i sindikati koji se suočavaju sa međunarodnim poslodavcima.

Međutim, internacionalizacija računovodstvenih standarda ima i svoje kritičare. Danas, kao i pre formiranja *IASC*-a, oponenti harmonizacije smatraju da su međunarodni standardi krajnje jednostavno rešenje za suviše kompleksan problem. Pored činjenice da računovodstvo kao društvena nauka ima ugrađenu fleksibilnost, oni izražavaju sumnju u pogledu mogućnosti međunarodnih računovodstvenih standarda da prevaziđu brojne razlike i specifičnosti nacionalnog okruženja, tradicije, a pojedini oponenti ističu da je internacionalizacija politički neprihvatljiv izazov nacionalnom suverenitetu. Navode i činjenicu da velike međunarodne računovodstvene firme koriste međunarodne računovodstvene standarde kao instrument za širenje svojih tržišta i zona uticaja. Prisutan je, takođe, i strah da prihvatanje međunarodnih standarda može dovesti do „preopterećenja standardima”. Kompanije koje su konstantno izložene rastućem nacionalnom, društvenom, političkom i ekonomskom pritisku teško će se povinovati dopunskim kompleksnim i skupim međunarodnim zahtevima. Takođe, pojedini kritičari zastupaju stav da međunarodni standardi ne odgovaraju malim i srednjim preduzećima, koja se ne suočavaju sa kotacijama i koja nemaju javnu odgovornost. Među onima koji osporavaju harmonizaciju prisutna su mišljenja da je nepotrebna, pa čak i štetna (*Goelz*, 2008). Ukazujući na činjenicu da dobro razvijena tržišta kapitala već postoje, kritičari ističu da nema realne potrebe za povećanjem zahteva za izveštavanje na već aktivnim međunarodnim tržištima kapitala. Kako su investitori krajnje racionalna kategorija u pogledu izdvajanja novca i vremena za potrebe korektnih analize investicionih mogućnosti, oni mogu donositi investicione odluke i bez računovodstvenih standarda. Oponenti ukazuju da su postojeće razlike između računovodstvenih praksi različitih

zemalja najvažnija prepreka na putu harmonizacije finansijskog izveštavanja. Razlike ne samo da postoje između pojedinih zemalja, već i između zemalja jednog računovodstvenog klastera. Zbog vodeće uloge anglosaksonskog računovodstva u procesu globalne harmonizacije računovodstva, postavlja se pitanje mogućnosti uvođenja zapadnih računovodstvenih praksi u zemlje u razvoju.

Za razliku od razvijenih zemalja koje su u mogućnosti da sačuvaju svoje nacionalne interese i u sferi računovodstva, velikom broju nerazvijenih i zemalja u razvoju nedostaju sredstva za razvijanje sopstvenih standarda. U cilju nesmetanog korišćenja finansijskih izveštaja preduzeća iz zemalja izvan njihovih granica, nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju prihvataju međunarodne računovodstvene standarde, bez obzira da li njihovim ekonomijama isti odgovaraju. Kako se računovodstveni standardi razvijenih zemalja koji, *de facto*, postaju i međunarodni primenjuju i u zemljama u razvoju, kritičari smatraju da je računovodstvena harmonizacija svojevrsna forma računovodstvenog kolonijalizma.

3. REZIME

Uprkos brojnim kritikama iznetim na račun harmonizacije finansijskog izveštavanja, evidentno je nastavljanje i ubrzanje aktivnosti na smanjenju razlika u računovodstvenim praksama. Nesporno je da su sve dimenzije računovodstva harmonizovane širom sveta. Veliki broj kompanija dobrovoljno usvaja MRS/MSFI. Sve veći broj zemalja u potpunosti usvaja MRS/MSFI, bazira svoje nacionalne standarde na njima ili dozvoljava njihovu primenu. Napredak u pogledu harmonizacije obelodanjivanja i revizije je impresivan. Internacionalizacija tržišta kapitala i proizvoda dovodi do sužavanja nacionalnih razlika u osnovnim faktorima koji

prouzrokuju varijacije u računovodstvenim praksama. Stoga, se više ne postavlja pitanje da li težiti harmonizaciji, već u kojoj meri i kojim tempom se mogu harmonizovati nacionalne računovodstvene prakse. U tom kontekstu treba posmatrati i novi pristup IASB-a kao ključnog promotera računovodstvene konvergencije, koji odražava promenu njegove uloge od harmonizatora do globalnog donosioca računovodstvenih standarda.

LITERATURA

- Choi, F.D.S., & Meek, G.K. (2008). *International accounting*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education/Prentice Hall.
- Doupnik, T.S., & Perera, M.H.B. (2007). *International accounting*. Boston, Mass: McGraw-Hill.
- Goelz, R.K. (2008). International Accounting Harmonization: The imposible (and unnecessary?) dream. In: *The early years of the International Accounting Standards Committee*, pp 155-159. London: Routledge.
- McKinsey. (2002). *Global Investor Opinion Survey on Corporate Governance*. New York: McKinsey and Company.
- Nobes, C., & Parker, R. H. (2008). *Comparative international accounting*. Harlow, Essex, England: Prentice Hall/Financial Times.
- Roberts, C.B., Weetman, P., & Gordon, P.D. (2008). *International corporate reporting: A comparative approach*. Harlow, England: Prentice Hall/Financial Times.
- Rueschhoff, N. (1987). The Intrinsic Uniformity of International Accounting Standards. *Advances in International Accounting*, 1, 23-38.
- Saudagaran, S.M. (2004). *International accounting: A user perspective*. Mason, OH: Thomson/South-Western.

HARMONIZATION OF ACCOUNTING STANDARDS UNDER CONDITIONS OF GLOBALIZATION

Abstract:

Accounting experiences and ideas are constantly exchanged among countries. The attempts to harmonize accounting standards can be perceived as part of the international flow of ideas. Accounting practices of certain countries are constantly changing, and such changes are conditioned by the change of variables on both national and international level. The paper presents advantages and flaws of implementing the international accounting system, and analyses opinions of eminent accounting and scientific experts. It includes different scientific research and constructive approaches that should enable drawing valuable conclusions on harmonization of accounting standards.

Key words:

accounting standards harmonization, globalization, accounting.